

VERZET SIERT DE MENS – OVER DE RECHTOP GAANDE GESTALTE VAN DE MENS

Voorgeboortelijk bestaan?

Er zouden culturen zijn geweest, waar men de periode van zwangerschap tot het eerste levensjaar rekende. Een interessant idee. Een intuïtief op waarde schatten van het voorgeboortelijk bestaan als wezenlijk deel van ons aardse bestaan? In onze huidige westerse cultuur lijkt het bewustzijn van een leven voor de geboorte als het ware weer aangewakkerd te worden nu a.s. ouders en grootouders via echobeelden volop meekijken naar deze in principe voor onze ogen verborgen fase van het menselijk bestaan. Maar waar kijken ze eigenlijk naar?

Iedere geboorte opnieuw heeft onmiskenbaar de kwaliteit in zich van een begin, een nieuw worden. Een mens komt binnen in de wereld die hem (hopelijk) verwachtte en waar (hopelijk) ruimte wordt gemaakt zichzelf te worden. Maar in strikte zin is dit hoe de omstanders het bezien. Hoe anders wordt deze gebeurtenis belicht als we aan de andere kant gaan staan. Waar komt het pasgeboren kind vandaan? Hoe was de wereld waarin het leefde, vóór de geboorte? Hoe zag het menselijk functioneren, het mens-zijn er toen uit? Kennis van de voorgeboortelijke ontwikkeling van de mens kan inzicht geven wat voor een dramatische overgang de geboorte eigenlijk is - een afscheid om eens terug te vinden - maar kan ook beter doen begrijpen tegen welke achtergrond de eerste maanden van het leven van een zuigeling gezien dienen te worden.

Natuurlijk zijn de verschillen tussen de prenatale en neonatale¹ bestaanswijze groot al was het maar dat we plotsklaps vanuit het water komen te leven in een atmosfeer. Voor het omgaan met de zuigeling lijkt mij echter ook van groot belang te beseffen wat de overeenkomsten tussen beide bestaanswijzen zijn. Veel pedagogische literatuur propageert omgangsvormen met het pasgeboren kind die in feite berusten op het erkennen van die voorgeboortelijke wereld, op een willen voortgaan in die sfeer om op die manier de overgang naar een de wereld buiten de baarmoeder geleidelijker te maken. Het schrikbeeld van het zeer jonge kind in een open kinderwagen, gedwongen alles te zien wat op je afkomt, vervangen door de moeder die haar kind (weer) op de buik draagt, een herinnering, een herkennen van het beweegritme van de vrouw die het kind in haar schoot droeg. Het warm houden, kleertjes die de eigen lichaamswarmte vasthouden, is voor de zuigeling die de warme, interne omhulling van het vruchtwater heeft verlaten, een psychologische noodzakelijkheid. Het leven, vrij van de zwaartekracht zwevend in het vruchtwater, kan herkend worden in het wiegen van het pasgeboren kind. Omgangsvormen die logisch voortvloeien - maar steeds minder intuïtief worden gevoeld - uit die wereld van de fysieke baarmoeder, die als het ware door een sociale baarmoeder wordt vervangen. Het kind de kans bieden geleidelijk te ontwaken om vanuit die stille wereld, vanuit die fysieke onthulling, geleidelijk aan te groeien in deze wereld met zintuigen, bewegingsorganen, stofwisselingsorganen.

Fysiologische vroeggeboorte

Toch zou het van eenzijdigheid getuigen om in het omgaan met de pasgeboren mens alleen maar van het besef van het prenatale leven uit te gaan. Er schuilt namelijk een belangrijke zingeving achter het feit dat de mens kennelijk in hulpeloze staat de voorgeboortelijke omhulling verlaat. Het stelt hem namelijk in staat om zijn/haar hersenen in direct contact met de wereld daarbuiten te doen rijpen en zich verder te kunnen

¹ Neonatus = pasgeborene

ontwikkelen. Kennelijk is klein houden ook een vraag van het kind die haaks staat op de tegenwoordig alom gebezigde meer darwinistische mentaliteit van zo snel mogelijk groot worden tot zelfstandigheid.

De Zwitserse bioloog Portmann wees in de tweede helft van de vorige eeuw al op de bijzondere plaats die het 'mensenjong' inneemt wanneer men het vergelijkt met de pasgeborenen in de groep van hoger ontwikkelde zoogdieren die de mens qua (evolutie-) ontwikkeling zo nabij staan. In wezen is het mensenkind nog een foetale verschijning. Portmann spreekt van 'het wonder van de menselijke fysiologische vroeggeboorte'. Hulpeloze jongen zijn geen ongewoon fenomeen in de dierenwereld - men spreekt van *nestblijvers* b.v. katten, vogels - maar het unieke van de mens is dat zijn 'jongen', zijn pasgeborenen, hulpeloze 'nestblijvers' zijn die echter beschikken over functioneel bijna rijpe zintuigen. Dat laatste is nu juist een kenmerk van de jongen van zogenaamde *nestvlinders*' want dat zijn bij de geboorte al bijna kopieën van het volwassen dier in bezit van gerijpte hersenen en zintuigen. In deze zin neemt de mens een haast unieke tussenpositie in. De menselijke pasgeborene verwerft pas na één á anderhalf jaar de vermogens die typisch menselijk zijn, zoals de rechtop gaande gang en de elementen van de spraak. Dit in tegenstelling tot de groep van die nestvlinderende dieren, die de mens zeer verwant zijn, waar de jongen bij de geboorte bijna pasklare, volledig toebereide 'minivolwassenen' zijn.

Portmann stelt dat de foetale ontwikkeling kennelijk als het ware buiten de fysieke baarmoeder wordt voortgezet. Dat betekent echter wel dat een geheel nieuwe verhouding tot de wereld mogelijk wordt. Omhuld door de 'sociale baarmoeder' van zorg, verzorging, liefde kan het mensenkind zich tijdens die verdere 'foetale' rijping tegelijkertijd met die wereld uiteenzetten. En omgekeerd: die wereld heeft via de zintuigen directe invloed op dit wordingsproces. Er wordt niet een voorgeprogrammeerde lichamelijke (lees: zenuwstelsel-)rijping voltooid tot een miniatuur mens pasklaar in de wereld treden kan, maar de pasgeborene moet, kan, tegelijkertijd die wereld ingroeien en die als het ware incorporeren. Om het in modern jargon te stellen: ons brein groeit en ontwikkelt in interactie met de omgeving. Al vroeg worden basale mechanisme in het brein vastgelegd. Dat is echter de ene (enigszins eenzijdig bekeken) kant van de zaak. Een andere consequentie van deze biologische gedragswijze van de mens is dat hij/zij al in dit vroege stadium de wereld ontmoet in direct omgaan met de zintuiglijke wereld. Daarmee kan hij/zij ook het wezen zijn, worden, dat zichzelf kan onderscheiden, onderkennen van die wereld: Ik én de wereld.

Prenataal en postnataal bewegen

Ik wil dit toelichten aan een niet onbelangrijk aspect van de zuigeling: het bewegen. Iedereen kent die ontzag inboezemde opmars: het hoofd optillen, rondkijken, lachen, vervolgens grijpen, kruipen, staan, lopen. Het jonge kind blijft jarenlang een bewegingswezen, hiervan getuigt ook het spel en de nabootsing in de eerste jaren. Maar ook een foetus beweegt al, volop; het is zelfs het eerste waardoor de nog ongebooren baby voor de buitenwereld manifest wordt. Bij het zeer jonge pasgeboren kind is dit foetale bewegingspatroon nog aanwezig. Het is schijnbaar onwillekeurig, ongeordend, maar bij nader beschouwen blijken in dat spartelen en grimassen toch vaste patronen aanwezig. Er zijn heel duidelijke complexen aanwezig: zuigreflex, grijpflexen, stareflexen, zelfs loop- en kruipreflexen. Maar - en dat is het nieuwe - deze vastgelegde, zeg maar pasklare patronen verdwijnen geheel, lossen op. Daarvoor in de plaats komen dan de gewilde, aangeleerde bewegingen, het eerst bij de ogen die al zeer snel gericht bewogen worden.

De grimas wordt een lach, de grijpreflex wordt pakken, de stareflex een triomfantelijk zich optrekken en oprichten.

Wat hier gebeurt, is wezenlijk iets anders dan eenvoudigweg het manifest worden van aangeleerde patronen. Wie in het zich oprichten niets meer kan zien dan een zich herhalen van een evolutie, merkt niet op dat het kind zélf deze bewegingen verovert, bewust wordt en daarmee zichzelf begint te beleven en daardoor ... de wereld. De zelf gewilde oprichting is voorwaarde om de scheiding tussen zichzelf en de wereld (en daarmee zichzelf) bewust te worden: het gaat om schuchter ontwaken van een zelfbewust zijn. Niet zozeer een triomfantelijk 'ik kan staan', maar een overweldigend ontluikend besef 'IK sta, IK ben het die staat'. Het kind leert niet lopen door controle over zijn spierbewegingen, maar door zijn spierbewegingen te controleren wordt het zich in aanzet steeds meer bewust van 'ik en de wereld', het begint de wereld als buiten zichzelf te ervaren. Het gaat gepaard met de basale beleving van boven en onder (staan), hier en ginds (kijken) enzovoort, de aanleg van zijn menselijke maat voor alles wat het later in de wereld zal ontmoeten en begrijpen. Bewegen en handeling is NIET de som van spiermechanismen, contracties en reflexen, het is een hoger functionele hiërarchie waarin het lagere niveau van spieren op een hoger niveau wordt geïntegreerd. Menselijk bewegen is een hogere hiërarchie dan de optelsom van spiermechanismen en -reflexen. De moderne neurofysiologie erkent dat ook in het statement "the brain knows nothing about the muscles". Ons brein is niet in 'spiermannetjes' georganiseerd, maar in bewegingen en in de nog 'hogere' hiërarchie van handelingen! De laatste decennia ook dit bewustzijn gegroeid in fysiotherapeutisch Nederland: bewegingstherapie dient handeling-georiënteerd, niet 'bewegingsapparaat-georiënteerd' te zijn.

Ons bewegingsapparaat is niet (alleen) een door 'hogere' centra gestuurd expressiemedium, het is evenzeer een zintuig waardoor we de wereld kunnen waarnemen en daarmee onszelf. Aan het leren bewegen ontwaakt iets in ons dat zich ook weer in het bewegen kan uiten. De oprichting is een noodzakelijke voorwaarde voor menswording. Goethe merkte al op dat je aan de houding van het dier de werking van de zwaartekracht nog kan zien - het geeft er zich zichtbaar aan over. Bij de oprichting neemt de mens echter die zwaartekracht in zich op. Niet dat hij er zich aan onttrekt. Niet uiterlijk in vorm zichtbaar beleeft de mens de zwaartekracht in zichzelf, en omdat hij zo die zwaartekracht beleeft, beleeft hij tegelijkertijd zichzelf en zijn eigen oprichtingsdaad en -kracht. In dit verband is het toch opmerkelijk dat alleen bij de mens het zwaartepunt van het lichaam als geheel bij rechtop gaan geheel binnen de lichaamscontour ligt, geen dier heeft dat, ook niet al die andere zogenaamde tweevoeters, Het gaat bij de menselijke rechtop gaande houding niet zozeer om tweevoetigheid (die wordt er ook mee gewonnen) maar om balans, evenwicht, rechtop STAAN.

Vanuit het kijken en grijpen tot het lopen ontwikkelt zich in de mens een nieuwe kracht die tegengesteld is aan elk biologisch gebeuren. Deze maakt zich eerst meester van de ogen, de blik gaat zich richten. Hij leidt tot een doelbewuste beweging, de handen gaan grijpen, maken contact. Tenslotte raken de voetzolen de aarde en komen de voeten geheel in het gebied van de zwaartekracht. Dan kan het hoofd zich heffen, het licht tegemoet. Dan kan de mens zichzelf tussen hemel en aarde gaan beleven.

Het hoofd staat dan al in een soort rustpositie - nog later wanneer dit sterker wordt, kunnen dan ook de armen afzonderlijk bewogen worden. Zo komt het hoofd uit het totaal van de chaos van bewegingen tevoorschijn. Ook de groeiverhoudingen laten dat zien: het hoofd groeit na een jaar niet veel meer, maar met zijn ledematen moet het kind nog letterlijk en figuurlijk in de wereld groeien.

“Het hoofd is rond,
opdat het denken van richting veranderen kan”
(gezegde)

Wat is de betekenis van het geboortemoment in deze ontwikkeling? Een breuklijn? Maar een breuk met wat dan wel? Een breuk met de moeder? Met zichzelf? Of met een andere dimensie waar we vandaan komen? Wat doen we eigenlijk als we embryo zijn? is al een leven lang een wetenschappelijk thema voor mij. De fenomenologische benadering onthult een heel bijzonder aspect van het menselijke embryonale bestaan als gaat om zich oprichten: het is verzet dat de mens siert. Hierover gaat het tweede deel van dit essay (wordt vervolgd)

Deel 2 (vervolg)

Het embryo gedraagt zich

In het eerste deel van dit essay hebben we kunnen zien dat de ontwikkeling en rijping van het menselijke bewegen zowel voor als na de geboorte een basaal thema is in menswording en met ons (zelf)bewustzijn van doen heeft. Wat is nu de betekenis van het geboortemoment in deze ontwikkeling? Een breuklijn? Maar een breuk met wat dan wel? Een breuk met de moeder? Met zichzelf? Of met een andere dimensie waar we vandaan komen? De vraag Waar komen wij vandaan? is een oer menselijke vraag. Als embryoloog houdt mij deze meer filosofische vraag al vele jaren bezig. Ik meen een manier van kijken en beschouwen ontwikkeld te hebben die zicht kan geven op dimensies 'achter' het zich voorgeboortelijk ontwikkelende menskind die van andere orde zijn dan lichaam, cellen, weefsels en genen, grootheden waarin de gangbare wetenschappelijke embryologie meestal de zaken beschrijft.

Wat dóen we eigenlijk als we embryo zijn? is daarom een vraag die mij bezig houdt sinds ik in 1985 bekend raakte met de prenatale psychologie. In deze tak van psychologie wordt gesproken over zaken als 'prenataal beleven', 'foetale psyche', 'conceptieshock' en 'prenatale psychologie' uitmondend in psychotherapieën als traumatherapie. Deze psychologen breiden kennelijk de reikwijdte van menselijk ervaren en bewustzijn uit tot voorbij de grenzen die de gangbare medische biologie daaraan meent te moeten stellen. Want niet alleen de medisch bioloog, maar ook menig 'weldenkend' mens is er vandaag de dag van overtuigd dat menselijke geest, menselijk bewustzijn alles van doen heeft met zenuwstelsel in het algemeen en hersenen in het bijzonder. Velen beschouwen het als een feit dat de menselijke geest, het menselijk bewustzijn een soort 'product' van het brein is. Geen wonder dat voor veel mensen het embryonale bestaan een soort 'half-bestaan' is, een fase waarin de mens 'nog niet geheel' bestaat, er 'nog niet helemaal' is. Voor mij als embryoloog was daarom de ontmoeting met het gedachtegoed van de prenatale psychologie een regelrechte confrontatie met het denkraam van de medische biologie. Hoe zien dergelijke denkers een embryo dan functioneren in termen van 'psyche', 'beleving', 'gedrag'?

Op het eerste gezicht lijkt het embryo bepaald niet een levensfase te zijn waarin je kunt spreken van gedrag. Veel mensen zien in het embryonale bestaan een fase die puur en alleen uit biologische groei- en stofwisselingsprocessen bestaat. Van psychologisch functioneren ('gedrag') kán in die optiek ook nog geen sprake zijn. De gangbare neiging om het embryo te duiden in termen van 'nog-niet-menselijk' sluit hier naadloos bij aan. Het is niet verwonderlijk, dat deze visie op het embryo zo gemeengoed is. Het is immers de gangbare medische wetenschap die de laatste decennia in hoog tempo gegevens over ons embryonale bestaan aan het licht heeft gebracht. Tot die tijd leidde het embryo een tamelijk 'onbekend' bestaan. Spaarzame gegevens sijpelden door via een enkele toevallige vondst van door miskramen om het leven gekomen embryo's. Aan het licht gebracht in de schijnwerpers van de medische wetenschap was echter onvermijdelijk dat het embryo met de reductionistische brillen van de 'officiële' embryologen' werd bekeken en ook dat het werd geïnterpreteerd in het door deze wetenschappers gehanteerde denkraam. Zo werd de menselijkheid van het embryo meer en meer beschouwd als een zaak van toegevoegde waarde. In het wetenschappelijk embryo is enkel sprake van cellen, van weefsels, van biologie en biochemie. Menselijk gedrag, menselijke waarden zijn daar in die zienswijze niet te ontdekken. Daarmee is (de status van) het embryo ook een speelbal van ethische interpretatie geworden. Op basis van allerlei criteria worden grenzen gesteld aan de

'menschelijkheid' van een embryo. De een vindt de aanwezigheid van de aanleg van een zenuwstelsel een grenscriterium voor menselijk Zijn (derde week), de ander wil minstens een E.E.G² kunnen afleiden (vijfde maand) en weer anderen schromen niet om het criterium zelfstandig-kunnen-bestaan (geboorte) als grens voor 'menschelijk bestaan' te hanteren.

Ik zie dat anders. Een embryo functioneert, een embryo gedraagt zich! Niet in de zin van een lichaam dat een functie hééft (of organen die een functie hébben) maar in de zin van vormen die een functie zijn. Van de bioloog Paul Weiss is de uitspraak: 'Biologische systemen gedragen zich'. Hij hanteert daarbij een veel ruimere definitie van gedrag dan enkel in termen van handelen, doen, verrichten. Ook uit hun vorm, uit hun voortdurend veranderende verschijningsvorm en gestalte, zo stelt Weiss, kan ik gedrag van organismen 'aflezen'. Het embryo verandert voortdurend van verschijningsvorm, een gestage metamorfose van lichaamsvormen. Het embryo is één en al beweging en verandering van vorm. Het gaat hier echter om een bijzonder soort beweging, een bijzonder soort 'gedrag'. Een eenvoudig voorbeeld verduidelijkt dit. Als ik met mijn arm en hand een glas water neem, voer ik mét mijn arm een beweging, een handeling uit. Mijn arm is een anatomisch-fysiologisch gegeven, een vorm, die vervolgens in een functie of handeling (het grijpen) benut wordt. Nota bene, niet het grijpen is de functie van de betrokken spieren! Spieren hebben geen functies, spieren hebben werkingen, effecten en die worden geïntegreerd en geordend in de hogere functionele hiërarchie van (zich) bewegen en handelen! Een embryo van vier weken oud heeft, anatomisch gezien, nog geen arm of hand, maar in de daarop volgende weken van de embryonale ontwikkeling zien we arm en hand uitgroeien. De onderdelen van wat een arm heet te zijn, worden zichtbaar, differentiëren zich. De zich ontwikkelende arm vertoont daarmee een groeibeweging. Aan het einde van die lange ontwikkeling is daar een instrument, een arm, een vorm, uitstekend geschikt om daarmee glazen water tot zich te nemen. Je kunt ruwweg stellen: aan het eind van een lang **proces** van vormbeweging is daar als een soort 'resultaat' een arm, een zeer bepaalde **vorm**. De vorm komt uit een proces voort, is als het ware de verstilde eindfase van een proces van (groei)beweging. De aard van het proces, van de groeibeweging is een belangrijke bepalende voorwaarde voor de (latere) functie en zegt dus iets daarover. Zo maakt een arm, een hand groeiend een grijpgebaar. Bekijkt men de ontwikkeling en groeibeweging van een been daarentegen, dan is daar zeker overeenkomst met een arm maar er zijn ook grote verschillen. Het been vertoont als uitgroeivorm ander (groei-)gedrag, het draait naar binnen en maakt bijvoorbeeld meer een strekkend en steunend gebaar. Het 'resultaat' is een lichaamsdeel dat ook heel anders functioneert dan een arm en bijvoorbeeld doorgaans niet geschikt is om glazen water mee te grijpen.

Vorm als gebaar, vooroefening van de psyche

De samenvattende formulering voor dit alles is, dat een embryo (nog) niet zoals een volgroeid organisme vormen hééft die een functie (kunnen) hebben, maar dat het embryo 'in (groeivormen en veranderende) vormen functioneert'. Het is nog proces in beweging. Het embryo vertoont *gebaren*, het vertoont in zijn groeien een veranderend Zijn (of, zo men wil: Worden). Dat wil zeggen: het embryo vertoont (groeivorm)gedrag. Nu kan men nog een stap verder gaan. Zijn bij een embryo vorm en functie nog verbonden, in het min of meer uitgegroeide lichaam of lichaamsdeel komt de ontwikkeling van de vorm min of meer tot (stil)stand en komt de functie op een ander niveau 'vrij'. Pas dan kan een arm ook fysiologisch gaan functioneren. Het feit dat bijvoorbeeld in het grijpen de vorm en de functie

² E.E.G. = Elektro-encefalogram

van de arm zo harmonieus op elkaar zijn afgestemd, komt doordat bij het tot stand (tot vorm) komen van de arm het grijpen etc. als het ware groeiend 'vóór-ge oefend' is. Fysiologische functie is 'vrij gekomen' groeigebaar. De grote Duitse embryoloog Blechschmidt gaat nog verder en stelt dat dit principe ook opgaat voor (later) psychologisch functioneren. Hij komt dan met de verrassende formulering: "Das Seelische übt sich voraus". Lijfelijke functies, psychologische functies, ze zijn als vormgebaar, als groeibeweging 'voorgeoefend'. Zo heeft een mens allang 'geademd' voor hij bij de geboorte met een volle teug lucht aanzuigt: in de dynamiek (in de zin van ontwikkelings**gebaar**) waarmee longen en middenrif zich in het embryo ontwikkelen en ontplooien, is ademhaling, adembeweging te zien. Embryonaal ademen is weliswaar nog geen ademhaling 'in fysiologie', maar het is (nog veel fundamenteeler) ademhaling 'in vorm'. Op die manier beschouwd 'kijkt' een embryo, 'grijpt' en 'loopt' een embryo. Zo ook 'houdt' een embryo 'zich staande'. Terugkomend op het centrale thema van deze paragraaf, kunnen we stellen, dat de embryonale groei-bewegingen verrichtingen zijn. Het zijn verrichtingen, handelingen in de vorm!. Dan zijn we terug bij de stelling: het embryo functioneert in vormen. De taal van de vormen, de taal van het lichaam is in het geval van een menselijk embryo menselijke taal, menselijk gedrag! Ook zijn/haar oprichting dus.

Om terug te komen op de opmerking van Goethe, een mens gaat dus al recht op, lang vóórdat hij in de box zich opricht. Al in de vijfde tot achtste week van de voorgeboortelijke ontwikkeling begint het menselijk embryo de recht op gaande houding (de strekking) als groeigebaar te voltrekken, 'vóór te oefenen'. Eerst in de nek (deflexie van het hoofd) even later ook in de taille (deflexie van het bekken). Het 'groeistrekken' is een noodzakelijke voorwaarde voor het organiseren van een lichaam waarmee de mens 'later' fysiologisch en psychologisch recht op kán gaan. Oprichten wordt daarmee kenbaar als een **geestelijk** gebaar! Je kunt als mens ook 'recht op gaan' als je lichaam door lichamelijk gebrek of ziekte daartoe niet in staat is. Hoeveel gehandicapten en zieken tonen dat juist niet met hun moedige zich staande houden in psychologisch en geestelijk opzicht?

Wanneer men het embryonale bestaan beschouwt in termen zoals die hier worden uiteen gezet, dient men de 'richting' van het embryonale bestaan in een totaal ander perspectief te zien. Gangbaar wordt embryonale bestaan gezien als een biologisch proces dat een mens en zijn gedrag 'oplevert'. We denken dan als het ware vanuit het middelpunt, 'van binnen naar buiten', anders gezegd: *centrifugaal*. In die gedachtegang is er in het begin een eikel, die vervolgens meer en meer uitgroeit tot een mens met de 'uiteindelijke' menselijke psyche als een soort product. Met individualiteit of persoonlijk bestaan heeft het embryo nog niets van doen. In de in dit artikel gebezigde visie wordt het embryonale bestaan juist gekenmerkt door de beweging van 'buiten naar binnen', dat is *centripetaal*. Daarmee wordt dan bedoeld dat in het lichamelijke verschijnen van het embryo een menselijk wezen zich als het ware 'in'drukt. Als volgroeide mens drukken wij ons met, via ons lichaam uit: de wereld is ons doel en het lichaam als het ware het instrument daartoe. Het embryo daarentegen drukt zich nog in het lichaam uit: doel is het lichamelijk zijn, de vorming van het lichaam. Daarom is een embryonaal bestaan een stil, zwijgend, introvert bestaan. De conclusie, dat er dan dus 'nog niets gedaan wordt' is een ernstig misverstand. Het werk dat de mens daar verzet, is enorm. Het handelen is echter op zichzelf, naar binnen gericht. Maar het gaat wel om menselijke verrichtingen, om menselijk gedrag. In deze visie staat ook in het embryonale verrichten de werkzaamheid van een menselijke geest primair. Een mens is een wezen dat zich eerst manifesteert via vormbewegingen en groeigebaren, dan via 'vrijkomende' lijfelijke processen (fysiologie) en dan via psychologisch gedrag en gebaar. Het is allemaal expressie, menselijk gedrag, het is allemaal gebaar van geest.

De mens gaat niet maar staat rechtop.

Het vooroefenen van het gebaar van rechtop gaan krijgt bij de mens een extra bijzondere dimensie als met het fenomeen in evolutionair perspectief plaatst. Het was Darwin zelf al die er op wees dat een embryonale ontwikkeling de evolutionaire ontwikkeling van een soort spiegelt: "The embryo is the weightiest argument of all" (voor zijn afstamingstheorie, bedoelde hij). Wat voor gebaar is het rechtop gaan van een mens dan? Meestal wordt het geïnterpreteerd als een vorm van bipedaliteit ofwel tweevoetigheid maar mijns inziens gaat het bij de mens om veel meer. Tweevoetigheid is een 'truc' die vele malen vaker vertoond wordt in de evolutie en die het manipuleren dient. Door de achterpoten te specialiseren in houding en locomotie (voortbeweging) komen de handen vrij voor manipulatie, overigens bijna altijd in samen gebruik met de snuit (het viscerocranium: tanden, kaken, mond etc.). Bij de mens komt het fenomeen tweevoetigheid echter op het hogere niveau van balans, van evenwicht en van 'tot zichzelf (kunnen) komen'. Ten eerste is geen dier dat "zo perfect nee-zeggen kan als de mens". Ons hoofd, onze schedel balanceert op de wervelkolom als geen dierenkop: als wij nee schudden, voeren wij een rotatie uit van de schedel ten opzichte van de lengteas van de cervicale wervelkolom. De uil roteert de kop niet, de cervicale wervelkolom is hier zoals bij vele vogels als een staart waarmee je heel soepel links en rechts kunt zwenken (lateroflexie) wat er dan als een rotatie (nee-schudden) uit ziet. Bovendien is de menselijke schedel de enige schedel (vergeleken althans met de ons zo verwante zogenaamd 'hogere dieren' als zoogdieren en primaten) die in balans op de wervelkolom rust. Bij bijna alle verwante dieren ligt het zwaartepunt van de kop altijd ventraal van de wervelkolom. De kop hangt aan de wervelkolom, is een voortzetting daarvan, het viscerocranium domineert, de kop is een instrument voor het manipuleren in samenstel eventueel met de voorpoten.

Iets dergelijks geldt voor de gestalte van de mens als geheel. Als het menselijk embryo zicht strekt of opricht in een groeibeweging dan vindt er diepe deflexie in de nek plaats (het hoofd wordt geheven), maar ook een deflexie van het bekken (de mens heeft de diepste lumbosacrale hoek van alle vertebraten en 'hogere dieren'). Dit voert tot een unieke lichaamshouding: alleen bij de mens ligt het aangrijppunt van de zwaartekracht, het zwaartepunt van het lichaam als geheel, BINNEN de lichaamscontour. Het 'ligt' virtueel ergens in het bekken, vlak voor het zogenaamde promontorium. Geen dier heeft dat, ook niet het tweevoetige dier. Niet alleen hangt daar de kop altijd aan de wervelkolom maar ook trekt de zwaartekracht het dierenlichaam als geheel naar de aarde, dat wil zeggen van zijn eigen centrum, van zichzelf weg. Alleen bij de mens brengt de zwaartekracht hem tot zichzelf. In ieder geval is dat anatomisch het geval. Maar in de in dit artikel gevolgde gedachtegang is het zich strekken en het rechtop komen als groeibeweging een vooroefening van het latere fysiologische, psychologische en zelfs geestelijke (voorgeoefende en daarmee mogelijk gemaakte) gebaar. Is rechtop gaan een gebaar van de geest en heeft het niet met rechtop gaan als 'voortbewegingstruc' te doen maar met het in evenwicht kunnen zijn, in balans? Aan de mogelijkheid tot zichzelf te komen in psychologische en geestelijke zin (IK ben het die het gedaan heeft, IK ben het ..) is eerst een fysiologisch en, in het prenatale, een morfologisch rechtop gaan vooraf gegaan!

Rechtop overeind blijven.

Een fascinerend idee! Want er is nog een andere zienswijze op dit fenomeen mogelijk. Wanneer men de prenatale evoluties van diverse aan ons verwante dieren vergelijkt met

die van de mens, kan men constateren dat de rechtop gaande houding door menig zoogdier en primate voorgeboortelijk ook bereikt wordt maar naderhand wordt 'opgegeven' in viervoetigheid of vierhandigheid (primaten). Een bijna ondarwinistisch idee ook, dat mens en hoger dier de potentie tot rechtop gaan, in balans zijn, tot zichzelf komen delen maar dat alleen de mens deze mogelijkheid bewaart. Dan zou het wel eens niet kunnen gaan om een zich oprichten in de evolutie van dier naar de mens toe maar om een (geestelijk) blijven staan, in evenwicht blijven, niet toegeven aan de zwaartekracht. Trek dat eens door naar gebaar. Dat de menselijke gestalte niet de uitdrukking van de zoveelste tweevoetige specialisatie is maar dat de mens "blijft staan waar het dier meegeeft" (Goethe). De mens als oorspronkelijk gestalte die het niet-gespecialiseerde bewaart en tot volwassenheid brengt. Voor een geestelijke oprichting van een IK-zijn, voor de geestelijke balans van Ik-zijn dient natuurlijk eerst het fysiologische en morfologische substraat 'voorgeoefend' te worden. Is dat wat het embryo doet? Is de mens als bijvoorbeeld het enige wezen dat de spraak kent (dieren hebben misschien wel spraak als communicatie maar het dier spreekt niet) en zeggen kan "Ik heb het gedaan" het beeld van overeind blijven, in evenwicht blijven? In de zin van een niet-aanpassen en specialiseren, maar van het bewaren van het oorspronkelijke? Dat zou kunnen betekenen dat er sprake is van een (geestelijke) evolutietrend achter de coulissen van de zichtbare evolutie van DNA, fossielen en lichamen, een geestelijke evolutie? Is de uiterlijke evolutie zoals we die bestuderen en in onze biologieboeken vastleggen dan het **resultaat** van een evolutie, van een geestelijke evolutie 'daarachter' zoals een uiteindelijk lichaam dat rechtop kan gaan, het resultaat is van een voorafgaand geestelijke ontwikkeling van een embryo in beweging. Dit vraagt natuurlijk om een veel diepe analyse en beschrijving van de mechanismen van evolutie. Daartoe ontbreekt hier de ruimte, men leze de literatuur daarover (zie onder). Ik zeg het altijd als volgt. Het is niet dat Darwin ongelijk zou hebben, zijn visie is een halve waarheid. In het Darwinisme ontbreekt iets, zoals altijd in het wetenschappelijk mensbeeld iets ontbreekt en dat is GEEST. In Anfang die Tat, zegt Goethe. In het begin het woord, zegt de Bijbel. 'Ik ben' als een zijnskwaliteit primair uitgedrukt in de menselijke mogelijkheid van tot zelfbewustzijn te kunnen komen, mogelijk gemaakt in een zich oprichten en staan blijven in balans.

Jaap van der Wal

Januari 2013

Literatuur (o.a.):

A. Portmann - Biologische Fragmente zu einer Lehre vom Menschen;
Bie, G. van der, Embryology - Early development from a phenomenological point of view, Louis Bolk Instituut, Holland, Zie www.louisbolk.nl > companions. Gratis down te loaden.
Blehschmidt, E., Die Frühentwicklung des Menschen, Kiener Verlag, München, 2011.
Blehschmidt, E., Ontogenese des Menschen, Kiener Verlag, München, 2011.
Verhulst, J. Developmental Dynamics in Humans and Other Primates, Adonis Press, Ghent NY, USA, 2003
Paul A. Weiss, The Science of Life. The Living System – A System for Living, 1973.

Artikelen en boeken van Jaap van der Wal, zie www.embryo.nl

4800 woorden